

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

SZERKESZTIK:

Dr. HENSZLMANN IMRE és Br. NYÁRY ALBERT.

1879.
XIII. KÖTET.

SZERKESZTŐSÉG:
ZERGE-UTCZA 6. SZ.

8. SZÁM.
OKTOBER 31.

Ezen folyóirat megjelenik — július és augusztus kivételével — minden hónapban 2½—3 ivnyi számokban. Előfizetési ára a 25—29 ívből álló kötetnek 3 frt; egyes számok bolti ára 40 kr. Előfizetni lehet KNOLL KÁROLY Magyar Tudom. Akadémiai könyvtárusnál (Budapest, akadémiai bérépület).

Úti jegyzetek a királyföldről.

Brassó.

A királyföld egyik legrégebbi egyháza a sz. Bertalanféle a külvárosban, mely, mint nevezetes nagysága is mutatja, hajdan, mielőtt a város feifelé vonúlt és a hegyek közt kiterjedett, annak főtemploma volt; most csaknem a külváros végén állván, azért *árvának* nevezik.

Stylje az átmeneti, s e szerint keletkezése még a XIII. századba teendő, a nélkül, hogy építkezési idejét közelebb határozhatnók; mivel nem tudjuk pontosan, mikor kezdődik az átmeneti styl Erdélyben. Magyarországon a román is átmeneti styl csak kivételesen fordul elő a tatárjárás után, míg Erdélynek legfényesebb épületén, a gyulafehérvári székes egyházán e stylt, mint tetszik még ezen időszakon innen is alkalmazták. Így lehet, hogy az árva templom csakis a XIII-ik század második felében épült fel.

A basilika elrendezésének módjára a magasabb főhajó oldalán van két alacsonyabb, melynek az ikertorony felel meg. A hosszhajóban van, mi nálunk nem mindennapi, északra és délre kiszökő valóságos kereszthajó, melynek keleti oldalát közepén a hosszszentély keresztkarján két-két nagyobb és két-két kisebb helyiség foglalja el. A hosszszen-

Az börszekrényben vagyon.

Egy aranyas, fedeles, narancsokkal czifrázott és ezüstös virágokkal lábas pohár. Más aranyas, fedeles, körtvélyes hupoliskákra verett lábas pohár; fedele suta. Két egybejáró aranyas pohár, sajjával; körtvélyes formára hupolykái, lábas.

Két sajjával egybenjáró aranyas, lábas, kehely-forma pohár.

Egy aranyas ezüstitlábú, suta fedelő pohár, lángforma apró huppolyokkal pettegetett.

Más aranyas lábas pohár, suta fedelő, csak sima rajzolt virágokkal.

Egy másfél araszni magas ezüstkupa, fedeletlen, aranyas lángforma virágokkal kivől.

Két egyforma ezüst husog (így) fedeletlen, aranyas virágokkal czifrázott; egyik kisebb, másik nagyobb.

Tizenkét egybenjáró ezüstös czapa-pohárok.

Egy kis aranyas czapa pohár. Egy vidla közé foglalt ezüstenyelő csésze; (?) reá tekeredett koczkás, romlott, aranyas pohár.

Egy fedeles ezüst-kanna, auspergi formán hupolykás virágokkal, aranyozott.

Egy ezüst-palaczk, dinnyeforma, aranyas csipkével czifrázott.

Négy egyforma ezüstkanalak, gombos végűek.

Egy ezüst mosdó-medenceze kannástól, igen kevés aranynyal, síma.

Egy gálya-forma, merő aranyas lábas csésze.

Egy öreg kerekded csésze, kivől ezüstös, belől aranyas; czifra virágos bötös csésze.

Egy ezüst kis skatulya-sótartó.

Egy kis romlott ezüstkalán, gombos végű.

Eredetiről közli *Thaly Kálmán*.

Dudith András és a pécsi régi székesegyház ékszerei. Dudith András knini (tinninai) majd esanádi végre pécsi püspököt, midőn püspökségét odahagyva Lengyelországban megnősült s így maga mutatott példát arra a miért mint a magyar clerus küldötte a trienti zsinaton s azonkívül szóval és tollal harczolt, sokan egy közönséges büntény gyanújába hozták; mintha t. i. a pécsi régi székesegyház állítólag roppant értékű kincseit, szent edényeit magával vitte s Lengyelországban elvesztegette volna. E súlyos vádnak az 1567. pozsonyi országgyűlés folyama alatt a király előtt több magyar

főpap kifejezést is adott — s ezek sürgetése folytán Miksa kérdőre vonta kedvenc diplomatáját. A mit Dudith Miksának 1567. július 26-káról felelt, magyar fordításban a következőkben adom e füzetek olvasóinak. Azt hiszem e közléssel a pécsi régi székesegyház nagy kincseiről, illetőleg ezeknek Dudith által lett elvesztegetéséről szóló mesének nyaka szegetik; mert nem forog fönn semmi ok, a mely miatt Dudith vallomásában kételkednünk kellene. A mit tőn, a mit eladott: azt őszintén bevallja; az indokot a mi őt e lépésre bírta, leplezetlenül kitérja s mentségét épen ebben találja föl. A levél itt-ott szenvedélyes hangja nem helyeselhető ugyan, de Dudith helyzetéből s abból, hogy tudta mennyire gyűlölik házasságáért, könnyen kimagyarázható.

Legszentebb császári fölség, legkegyelmesb uram.

Nem kiesiny fájdalmat okozott nekem Fölségednek jul. 8-kán Pozsonyból költ levele, melyben a pécsi egyház kincseiről tétetik említés; valóban nem azért fájt, mintha bántana most már az elhátározás, mely után azokat a magam használatára fordítám, vagy azt szégyelni volna okom; de mert látom, hogy arczátlan ellensegeim, kik a szűnyogból elefántot fúnak, a tevét meg lenyelik, ez alkalmatlan vádaskodással háborgatják Fölségedet, hogy állapotom súlyosbítsák s engem Fölséged által meggyűlöltessenek. Szemeim előtt vonúl el vádlóim arca, szinte fülembé cseng beszédök, mely által midőn engem Fölséged előtt sebeznek, azt hiszik, hogy a kegyesség s jámborság híreben fognak növekedni. Pedig mennyit engedtek meg effélettök is maguknak, jó isten, midőn szükség nélkül a kereken szögletest cseréltek s nem kényszerítve a szegénység által (a mi még mentségül szolgálhatna) a jó helyébe roszt, az értékes helyébe hitványt s az elemelt ezüst helyébe ólmot tettek! Tudjuk, hogy egynémelyik ez örökös szűzesség-hirdetők közül erőszakkal, császári parancsra hivatkozva mit zsaroltak a pécsi egyháztól, a mit aztán maguknak tartának meg vagy tetszésszerűn célra fordítottak, a szentélybe csak azt tevén le, a mi törött, hitvány s használhatatlan volt. Sok egyházi s világi személy tud ezekről Magyarországon a kiket tanúként hívhatok. — Ezeket különben nem azért említem, mintha mások gáztetteivel akarnék takarózni, hanem megmutatni akarom, hogy olyanok látják meg az én szememben a szálkát, a kik a magukéban a gerendát nem veszik észre vagy képmutatással elrejtteni vélik. A kiket, ha békén nem hagynak, a saját maguk színeivel úgy fogok lefesteni, hogy Fölséged bizonynyal megérti, ha még eddig nem tudta volna, milyenek e szent apostoli férfiak.

És most a vádra térek. Törött ezüst darabok, néhány edény és rézkehely, de aranyozva, egy monstrantia, a mint nevezik, igen roszt ezüstműből s más üresek ólommal töltve; mint e dolgok a pozsonyi

prépostság házának pinczejében őriztetének. Ezeken kívül volt egy új, ezüstműből készült pásztori bot, melyet elődöm csináltatott. A többi azonban, mint mondám, mind tört, zúzott, elalaktalanodott darab volt, nem lehetett köztök egy épét sem találni. Egyedül csak a gyöngyökkel ékített püspöksüveg volt én nálam.

Mindezek összesen 92 márkát nyomtak, a püspöki süvegen kívül; nem hazudom, tanúim vannak, az ezüstműves bécsi mestereken kívül, a ki azokat megmérte, egyéb derék, érdemes férfiak is, kiket a maga idejében, ha az én szavaim hitellel nem bírnának, meg fogok nevezni.

E holmit én abból a pozsonyi pinczéből nem titkon, mint azok az arczátlan tiszta életűek rágalnazznak. de nyilvánosan, minekutána az ügyet a főtisztelendő nagyváradi püspök úrral* közöltem, Bécsbe szállíttatám ezelőtt 3 évvel, a czélből, hogy ha kedvező alkalom nyílik vagy zálogba vessem vagy eladhassam. Titokban elvitetnem semmi okom nem volt; mert az én kezem alatt volt minden, én disponálhattam szabadon azokról. Hogy pedig az ügyet, annakelőtte jóval közöltem a váradi püspökkel, annak tanúi isten s a püspök úr lelkiismerete, kinek jósága s embersége jól tudom nem fogja túrni miszerint hitem e tekintetben kétségbe vonassék. — Most azt mondom el, mi történt az ékszerekkel.

Az infulát elzalogosítám, — ha nem csalódom, mert jól nem emlékszem 200 forintért asszonyomnál, Magyarország nádorispánja meghagyott özvegyénél,** Gábor diáknak asszonyom ő nagysága titkáranak közbenjárásával, a többi darabot pedig 600 és néhány rajnai forinton János mester bécsi ötvösnek adtam el. — Midőn pedig ezt tettem, se nem új, se nem hallatlan dolgot cselekedtem. Mit tőnek elődeim s más magyar püspökök, mindenki tudja. De mit szabad a püspöknek tenni az egyházi törvények engedelmevel, az a kanonjogból megtudható. Ha adósság kényszerít, ha a szegényeket kell táplálni, a szent edények s egyéb egyházi szerek eladása megengedett. S épen e két körülmény kényszerít engem. Mert sok adósságot voltam kénytelen csinálni részint Bécsben és másutt, részint a trienti zsinat alkalmából, részint a császári udvarban létemkor, s e mellett a szegények táplálása is sokerőmet vette igénybe. Magamhoz magam állok legközelebb, azután anyám, testvéreim s rokonaim, kiket ha a kikoldult segélylyel nem gyámolítok, nem tudnak vala hová lenni. Az én magam szegénysége pedig úgy főléséged, mint minden ember előtt tudvalevő dolog. Három püspökségbe lettem rövid idő alatt egymásután behelyezve, a melyeket sohse kivántam se nem kértem, s hogy azoknak mennyire csekély a jövedelmük, köztudomású. S mindamellett állásom méltóságát a császári udvarnál fönn kelle tartanom, ha egyébért nem, az udvar iránti tekintetből, az udvar fénye kedvéért, a mely czélből termé-

* Forgács Ferencz a történetiró.

** Nádasdy Tamás özvegye szül. Kanizsay Orsolya.

szetesen pénz kellett. A knini püspökségből 200, a csanádiból a boldog emlékü fölség Ferdinánd parancsára folytán 400 forintot kaptam s erre bizonyosságaim a m. kamarai tanácsosok, kik e pénzt számomra leolvasták, míg a többi jövedelmet beszédtek. És mit élveztem volt a pécsi püspökségből, midőn már azelőtt Lengyelországban voltam követségben? Itt püspökségem első évében a jövedelmet elődöm embereinek rablása emészté föl, a többi éveket magával a püspökséggel s Szigetvárral * együtt a török vitte el.

Azért, miután máshonnan nem jutott, azt a mi kezeim közt volt, fordítám égető szükségeim födözésére s midőn ezt tettem, nem olyast cselekvék, a mi által kegyelet, szokás vagy törvény ellen vétettem volna. Nem azért van az egyháznak aranya, mondja sz. Ambrúzs, hogy azt csak tartogassa, hanem hogy értékesítse s segélyezésre fordítsa szükség idején. Mert mit használ őrizni valamit, ha az nem gyámolít esetleg? Ugyanő mondja, hogy a szegények gyámolítására az egyházi edényeket eladni szabad, mely mondását a szent férfiúnak Gratián ismétli a canonok közt. Ki volt pedig szegényebb mint én, mikor a lengyelországi követségeből két év mulva fölségedhez visszatértem? Megfosztva a püspökségtől, nyomva az adósságtól, üldözve hitelezőktől, kínozva beteg anyámnak, kit fölséged katonái fosztottak ki ingóságaiból, s enyéimnek könnyeitől, kik mindnyáján tölem könyörögtek segélyt, megszomorodva, lesújtva hová forduljak s mit cselekedjem? azt a mit senki nem használt, a mi sötét helyen eltemetve hevert, szükségemre fordítám mások példájára, kik még annak sem szoktak kedvezni, a minek az isteni tiszteletnél hasznát vehetik. S mind ez, ismétlem, a pásztori bot kivételével annyira összetört, ócska darab volt, hogy használni egyáltalán nem lehetett volna; a miről maga az aranyműves s egyebek a kik holmit látták, bizonyosságot fognak tenni.

Ezekhez járul még az a körülmény, hogy egyházam mintegy elhalván, — hiszen csak neve maradt fenn — kit illet annak javáiban való örökösödés jog szerint, ha nem engem?

Ha mind ennek helyt nem akarnak adni vádlóim, ha a méltanyosság őket nem indítja, hanem derekabb dolognak tartják, hogy a holmi a penésztől, a lom közt való fekvéstől inkább megromlott, mintsem szűkölködők gyámolítására fordított volna: ám segélyezzek ők szükségét szenvedő testvérüket, ha kegyesek s könyörületesek, a minőnek lenniök kéne; váltsák vissza a süveget s az eladottak helyébe mik ugyis hasznavehetlenek voltak, szerezzenek használhatókat.

De ha semmi kegyelet, ha semmi testvéri szeretet nincs bennök, legalább az igazságnak adják meg a magáét s gyűjtsék össze azt a pénzt, melylyel nekem, a ki őket a trienti zsinaton képviseltem, tartoznak; a mely összegben azután mindent helyre lehet

* Pécs eleste után Sz. lett volna a püspöki székhely.

hozni; mert nagyobb az a summa, a mivel ők nekem adósok, mint az, a mely a püspöksüveg kiváltására s a többi darab pótlására kívántatik. Hogy pedig csakugyan adósok nekem, azt jól tudja az esztergomi érsek úr, vicariusával s udvarmesterével, mint a kikre épen a behajtást bízta volt.

Csodálom, hogy e henye emberek Fölségednek oly vakmerően lábatlankodnak s mostani fontos foglalatosságai közben ily esztelenséggel előállni nem átallják. — Ezeket láttam jónak Fölséged kegyelmes levelére, melynek irását mint észrevettem csak némelyek szerfölött alkalmatlan sürgetése okozá, válaszolni, stb. Görlitz julius hó 26-ikán 1567.

(Eredetije latinúl a bécsi cs. és k. titk. állami levéltár Polonica-i közt.
Közli: Dr. Károlyi Árpád.

Hazai tudományos intézetek és leletek.

NYÍLHEGYI RUPP JAKAB.

Nyílhegyi Rupp Jakab jeles érmész s történetbúváraink egyik legszorgalmasbika október hó 13-án 80 éves korában Budán hunyt el. Ruppnak a magyar érmészet igen sokat köszön. «Numi Hungariae» című latin s ennek Érdy által eszközölt magyar átdolgozása «Magyarország pénzei» mai napis igen becses munkák e téren. Sajnálatra méltó, hogy Rupp teljesen visszavonult az érmészet teréről, 1864 óta nem foglalkozott vele. A 60-as években Rómer s Toldy buzdítására a m. k. udvari kamara levéltárában tett jegyzeteit — mint a melynél lajstromozói minőségben működött — dolgozá fel s ennek eredményekép látott napvilágot «Magyarország helyrajzi története» című műve, az egyházi rendek szempontjából tárgyalva. E mű tulajdonkép adattár, de olyan, melyet criticával a műtörténetíró, a régész, a történetíró egyaránt haszonnal tanulmányozhat. Legjobb műve mindazáltal ezek közt «Budapest helyrajza», mely szorgos tanulmány alapján iratott és sok tekintetben ma is nélkülözhetlen helyi kérdések megfejtésénél. Rupp segítségével határozta meg a M. Tud. Akadémia régészeti bizottsága a Budavarában constatálható régi történeti érdekű házakat is, melyeken most feliratok jelzik azok viszontagságait. Ruptól különben az «Archaeologiai Közlemények»-ben is jelent e tárgyban egy hosszabb közlés. (Buda és környékének helyirati viszonyai a közép-korban. V. 46. lap.) Az érdemes aggastyán halála az archaeologia minden barátjában bizonyára élénk részvétet keltett.

